

Lublin, 24 września 2021 r.

Ks. dr hab. Krzysztof Mikołajczuk, prof. KUL
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
w Lublinie

RECENZJA

rozprawy doktorskiej p. mgr lic. Anity Niesiołowskiej –
„Problematyka małżeństwa i rodziny w uchwałach synodów polskich w latach
1999-2018”, ss. 202,
wykonana na prośbę Rady Dyscypliny Prawa Kanonicznego
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Wiesław Wenz (prawnik, kanonista) we wstępie do jednej ze swoich publikacji, zauważa: „W każdej społeczności postrzegano, że jej trwałość i właściwe relacje międzysobowe zależą od aktualnej kondycji podstawowego fundamentu spójności, jakim jest małżeństwo i rodzina. Takim spoiwem nie jest wyłącznie wspólne zamieszkanie mężczyzny i kobiety, nawet regularne podejmowanie codziennych powinności i obowiązków, nawet troska o naturalne potomstwo, ale akt woli, przez który mężczyzna i niewiasta zobowiązują się do bycia mężem i żoną, do tworzenia trwałej wspólnoty życia małżeńskiego, do wytrwałej i odpowiedzialnej realizacji istotnych i koniecznych obowiązków małżeńskich i rodzicielskich, jak również do wzajemnego przekazania siebie, jako bezwarunkowego daru dla wspólnoty życia”.

Małżeństwo i rodzina są trwałymi instytucjami społecznymi oraz podstawowymi środowiskami ludzkiej egzystencji. Nie sposób jednak nie zauważyć, że współczesność zdestabilizowała pojęcie rodziny definiowane jako wspólnota ustanowiona na fundamencie przymierza mężczyzny i kobiety w ramach małżeństwa i obejmująca dzieci będące potomstwem ich związku. Brytyjski socjolog – Anthony Giddens – twierdzi, że nie ma dzisiaj zmian poważniejszych i bardziej spektakularnych od tych, jakie zachodzą w obrębie małżeństwa, rodziny, życia osobistego i relacji emocjonalnych. Jego zdaniem,

rozgrywa się na naszych oczach globalna rewolucja stylu życia z epicentrum w obszarze prywatności i intymności, a jego globalny charakter oznacza, że nie ma możliwości nieuczestniczenia w zmianach, jakie niesie nowoczesność.

Prowadzone w ramach różnych dyscyplin naukowych dyskusje, obfitują w szerokie spektrum analiz i ocen wystawianych małżeństwu i rodzinie w kontekście dokonujących się w ich obrębie zmian. Mówi się zatem o kryzysie tych instytucji, a nawet ich rozpadzie. Wskazuje się na modyfikacje i przeobrażenia ról społecznych pełnionych przez małżonków i rodziców oraz zawężenie jednych funkcji przy równoczesnej intensyfikacji drugich. Bez wątpienia przemiany, jakim w dzisiejszych czasach podlegają polskie małżeństwa i rodziny nadwyrężyły ich jedność moralną, ale jej nie zniszczyły. Oparta na fundamencie małżeńskiej relacji rodzina, wciąż pozostaje „filtrem społecznym” wychowania moralnego i religijnego, uprzywilejowanym środowiskiem, w którym dokonuje się przekaz wartości i norm oraz wzorów zachowań, najwcześniejszym i najbardziej podstawowym środowiskiem wychowawczym.

W zmieniającym się społeczeństwie zmieniają się formy życia małżeńsko-rodzinnego, struktura i funkcje rodziny, charakter wzajemnych relacji małżonków, rodziców i dzieci, zasady podziału obowiązków czy typ autorytetu. Od rodziny i jej kulturowych właściwości, postaw i osobowości społecznej jej członków, wyznawanych przez nią systemów wartości, zależy w ostateczności kształt społeczeństw lokalnych, regionalnych, a nawet globalnych. Istotną w tym zakresie pozostaje rola rodziny we wspólnocie Kościoła. W *Familiaris consortio* Jan Paweł II zwrócił uwagę, że „małżeństwo i rodzina chrześcijańska budują Kościół. W rodzinie bowiem osoba ludzka nie tylko rodzi się i stopniowo, poprzez wychowanie, wprowadzana jest we wspólnotę ludzką, ale też poprzez odrodzenie chrzcielne i wychowanie w wierze wprowadzana jest w rodzinę Bożą, jaką jest Kościół”.

Nie powinno zatem dziwić, że szerokorozumiana problematyka małżeństwa i rodziny stanowi przedmiot żywego zainteresowania również „ludzi Kościoła”, tak w wymiarze uniwersalnym, jak i lokalnym. Troska o małżeństwo i rodzinę, jak również świadomość zachodzących w obrębie tych instytucji przemian, zrodziły potrzebę adekwatnej reakcji Kościołów partykularnych, co znalazło przełożenie na

treść uchwał synodalnych, a następnie adaptację przepisów kościelnych do realiów codziennego życia.

Tytuł rozprawy „Problematyka małżeństwa i rodziny w uchwałach synodów polskich w latach 1999-2018” wydaje się być zredagowany precyzyjnie, zwłaszcza w kontekście jego realizacji na łamach poszczególnych stron dysertacji. Tytuł ten przede wszystkim przedstawia problematykę małżeństwa i rodziny w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego i synodów diecezjalnych, zawężając szeroką perspektywę prowadzenia badań do okresu pomiędzy 1999 a 2018 rokiem. W ten sposób staje się bardziej klarowne, jaki jest przedmiot badań, a także, jaki jest przedział czasowy, w którym ww. przedmiot będzie analizowany.

Cel niniejszego studium [jak odnotowała we wstępie Doktorantka] to „podjąć opracowanie uchwał synodalnych pod kątem problematyki małżeństwa i rodziny w latach 1999-2018 oraz zaprezentować bogactwo zawartych tam treści, co ma niebagatelne znaczenie dla kształtowania właściwego obrazu i wizerunku małżeństwa i rodziny. [...] Problem badawczy zawiera się w pytaniu o kształt i zakres problematyki małżeństwa i rodziny w polskim ustawodawstwie synodalnym po roku 1999. Analiza tekstów uchwał synodalnych po roku 1999 pozwoli na zrozumienie w jakim zakresie oraz stopniu problematyka małżeństwa i rodziny pojawiała się w życiu kościołów lokalnych, jakie podejmuje się działania duszpasterskie, które mają na celu przeciwdziałanie różnorodnym zagrożeniom, oraz jakie stosuje środki niesienia pomocy tym instytucjom na płaszczyźnie Kościoła partykularnego” [ze wstępu pracy].

Praca została podzielona na cztery rozdziały. W pierwszym z nich scharakteryzowano instytucję II Polskiego Synodu Plenarnego, ukazując jego znaczenie, przebieg jego prac oraz problematykę, którą się zajął wraz z zarysem uchwał synodalnych. Zasygnalizowana została istotna dla tematu dysertacji nauka o małżeństwie i rodzinie, ze szczególnym zwróceniem uwagi na trudności i zagrożenia, jakie przed tymi instytucjami stawia współczesność. Następnie charakteryzując instytucję synodu diecezjalnego, Doktorantka wskazała na jego znaczenie, rolę i zadania, które realizuje w wymiarze Kościoła lokalnego. Rozdział

drugi poświęcony został poruszanej w uchwałach synodów polskich od 1999 roku problematyce małżeństwa. Analiza procesu przygotowania do małżeństwa (dalszego, bliższego i bezpośredniego), dopełniona została studium ważnych na etapie poprzedzającym zawarcie związku małżeńskiego zagadnień, takich jak: zaręczyny, kanoniczne dochodzenie przedślubne oraz zapowiedzi. Ostatnią kwestią wpisującą się w problematykę tego rozdziału jest analiza uchwał synodalnych pod kątem liturgii zawarcia małżeństwa. Rozdział trzeci koncentruje się na problematyce rodziny w uchwałach synodalnych. Inicjującą tę część dysertacji kwestią jest ukazanie rodziny jako wspólnoty oraz „Kościoła domowego”. W następnym paragrafie rozdziału skupiono się na podstawowych zadaniach, jakie ustawodawcy synodalni stawiają przed rodziną, i jakie rodzina powinna realizować. W dalszej części przedstawiono szerokie spektrum zjawisk pozytywnych – służących umacnianiu się małżeństwa i rodziny – jak również zjawisk negatywnych – zagrażających funkcjonowaniu opisywanych instytucji. W rozdziale czwartym zaprezentowano zagadnienia związane z duszpasterstwem rodzin i związków niesakramentalnych. Wychodząc od kwestii odnoszących się do duszpasterskiej troski o rodzinę, przeanalizowano następnie różne formy działalności duszpasterskiej na rzecz rodzin wpisujące się w zapisy uchwał synodalnych poszczególnych diecezji w Polsce. W dalszej części skupiono się na duszpasterstwie rodzin w sytuacjach trudnych, by zakończyć rozdział analizą zagadnień związanych z duszpasterstwem związków niesakramentalnych.

Autorka poprawnie określa zastosowane w rozprawie metody badawcze, którymi są: metoda historyczno-prawna, dogmatyczno-prawna, syntetyczna oraz porównawcza (s. 12). Zestawienie źródeł (s. 185-189) i literatury (s. 189-202), jest dokonane dość skrupulatnie i nie budzi zastrzeżeń ani w zakresie dotarcia do wszystkich istotnych pozycji źródłowych oraz opracowań z zakresu literatury, jak też w zakresie ich wykorzystania.

Przy tej jednak okazji, niejako z obowiązku wynikającego z zadań recenzenta dysertacji doktorskiej, wypada zauważyć pewne niedociągnięcia, zarówno te natury metodologicznej, jak i te natury technicznej czyli literowe, które dadzą się znaleźć praktycznie w każdej pracy. Pragnę w tym miejscu podkreślić, że

jest ich stosunkowo niewiele i z tego względu nie mają one wpływu na moją końcową ocenę przedmiotowej dysertacji.

Autorka bardzo chętnie posługuje się przypisami, odrębnie wyliczanymi dla każdego rozdziału. Język Autorki wydaje się być klarowny, chociaż nie jest wolny od niedociągnięć stylistycznych i gramatycznych, jak również tzw. literówek. Brakuje momentami dopełnień, co czyniłoby tekst bardziej zrozumiałym. Mankamentem recenzowanej dysertacji zdaje się być warstwa edytorska. Dla przykładu:

- s. 2 – tytuły paragrafów rozdziału I. mają inny styl zapisu, niż w pozostałych rozdziałach – użyto w nich wielkich liter.
- s. 10 i s. 11 – przed numerem przypisu w tekście i po nim, raz występuje spacja, innym razem jej nie ma – w całej pracy ten błąd powtarza się wielokrotnie.
- s. 11 – w przypisie nr 3 zapis tytułu maszynopisu powinien być kursywą.
- s. 13 (i na wielu kolejnych stronach) – używanie tzw. „twardej spacji”, którą zazwyczaj stosuje się przy przenoszeniu pojedynczych liter; doktorantka dość często używa „twardej spacji”, co negatywnie wpływa na estetykę tekstu, np. s. 22 przed przypisem nr 61, s. 32 przed przypisem nr 103, s. 86 przed przypisem nr 202, s. 113 przed przypisem nr 74, itd.
- s. 26 – używając łącznika między wyrazami nie stosujemy spacji; jest „społeczno- gospodarczego”, winno być „społeczno-gospodarczego”; podobnie s. 34 – jest „modlitewno- apostołskim”, winno być „modlitewno-apostołskim”, s. 105 – jest „synodu zamojsko – lubaczowskiego”, winno być „synodu zamojsko-lubaczowskiego”.
- s. 27 – podając tytuł zabrakło w drugiej jego części kursywy; jest „*Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich*” – winno być „*Sól ziemi. Powołanie i posłannictwo świeckich*”.
- s. 29 – w przypisie nr 89 jest zapis stylem standardowym „II Polski Synod Plenarny”, a już na stronie następnej (s. 30) w przypisie nr 92 występuje kursywa – „*II Polski Synod Plenarny*”.
- s. 67 – niedbałe zapisy procentowe – 30, 4 %, 6,6 % – raz jest użyta spacja po przecinku, innym razem nie użyto jej; w poprawnym zapisie nie używa się spacji przed % – podobnie na s. 129.

- s. 128 – w trzeciej linii tekstu pojawia się wycięcie tekstu – powstałe zapewne w wyniku wciśnięcia klawisza „enter”.
- ponadto zauważalne są drobne niedociągnięcia, jak: spacja w przedziale lat „w latach 1999 -2018, s. 10; brak kropki na zakończenie przypisów nr 14, s. 15, nr 74, s. 24, nr 103, s. 118, nr 104, s. 118, nr 198, s. 138; zapis w przypisie nr 128, s. 39 – „Cyt. Por.”; użycie klawisza „enter” pomiędzy przypisami 162 i 163, s. 170; w bibliografii przed autorem Dziobek-Romański J. znalazł się skrót „Cyt.”; w zapisie bibliograficznym niektórych artykułów nie użyto kursywy przy podaniu tytułu publikacji – np. Miziński A., s. 196; Wal J., s. 200; Wojczek K., s. 200; Góralski W., s. 201; w zapisie netograficznym (s. 201 i 202) rozdzielono tytuł publikacji od adresu strony internetowej (4 i 5 publikacja).

Zdarza się również, że w tekście jest błędny zapis wyrazu, bądź brakuje jakiegoś słowa. Dla przykładu:

- s. 6 – jest „GS - Konstytucja duszpasterska *Gaudium et Spes*” – winno być „GS - Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*”; widoczna jest również niekonsekwencja w wykazie skrótów przy skrócie GS i KDK odnoszącym się do tego samego dokumentu – raz jest niepełna, a raz pełna nazwa; raz jest zapis wielką literą „*Spes*”, drugim razem jest zapis małą literą „*spes*”.
- s. 6 – jest „*Humenea Vitae*” – winno być „*Humanae vitae*”.
- s. 11 – jest „*Christus Domunius*” – winno być „*Christus Dominus*”.
- ss. 6, 102 – jest „*Familiaris Consortio*”, s. 168 – jest „*Familiaris consortio*” – niekonsekwencja.
- s. 14 – jest „synod plenarny został jako” – winno być „synod plenarny został zdefiniowany jako”.
- s. 29 – jest „roli Maryi Chrystusa” – winno być „roli Maryi, Matki Chrystusa”.
- s. 35 – jest „bardzo istotne jest zrozumienie przez narzeczonych sensu sakramentu małżeństwa oraz czynnie w nim uczestniczyli” – winno być np. „bardzo istotne jest zrozumienie przez narzeczonych sensu sakramentu małżeństwa oraz to, by czynnie w nim uczestniczyli”.
- s. 46 – jest „Już w samych definicjach soboru” – winno być „Już w samych definicjach synodu”.

- s. 48 – pierwszy akapit „Przede wszystkim głównym celem” – jak głównym, to nie potrzeba wzmocnienia „przede wszystkim”.
- s. 86 – jest „Jedną z form (momentów) nauczania jest” – niepotrzebny zapis w nawiasie.
- s. 136 – jest „[...] jak i tych dysfunkcyjnych, są werbowane a szczególnie podatne są osoby wrażliwe” – zapewne „podatne na werbunek”.
- s. 140 – „jasno, jak i klarownie” – tautologia.

Należy stwierdzić, że lektura rozprawy wskazuje, że postawione cele naukowe zostały przez Autorkę poprawnie zrealizowane. W kontekście powyższego nie ma wątpliwości ani co do zasadności samego tematu pracy ani zakreślonego przez Autorkę celu badawczego. Należy z uznaniem przyjąć fakt opracowania analizowanych zagadnień w ramach rozprawy doktorskiej. Czytelnik uzyskuje w tej monografii spójne i całościowe omówienie problematyki dotyczącej małżeństwa i rodziny w uchwałach synodów polskich w latach 1999-2018. Niewątpliwym *novum* dysertacji jest ukazanie aplikacji uchwał II Polskiego Synodu Plenarnego w zakresie poruszanej problematyki do potrzeb i warunków Kościołów lokalnych. Rozprawa budzi uznanie ujęciem omawianych zagadnień w bardzo spójny tytuł. Podobne wrażenie pozostaje po przejrzaniu spisu treści, tytułów poszczególnych rozdziałów, czy punktów wewnątrz rozdziałów.

Lektura rozprawy nie nasuwa zbyt wielu wątpliwości lub zastrzeżeń co do jej merytorycznej oraz formalnej oceny, gdyż Autorka dociera do odpowiedzi na postawione przez siebie pytanie badawcze. Nadto, pewne wnioski Autorki mogą być dodatkowo przedmiotem dyskusji i dalszych, bardziej pogłębionych, analiz prowadzonych przez samą Autorkę w jej dociekaniach naukowych lub też przez inne osoby zainteresowane niniejszą problematyką.

Ostateczna ocena rozprawy doktorskiej p. mgr lic. Anity Niesiołowskiej jest pozytywna, gdyż posiada ona istotne walory merytoryczne. Niniejsza dysertacja stanowi opracowanie, ukazujące całość dotychczasowej wiedzy na prezentowany temat, poszerzonej przez Autorkę w niniejszej rozprawie poprzez zestawienie nowych zagadnień, ich omówienie, oraz logiczne wyprowadzenie wniosków. Tym samym jest to nowy wkład w naukę prawa kanonicznego i nie tylko. Autorka poprawnie stawia pytania, przeprowadza argumentację i proponuje odpowiedzi. Rozprawa ujawnia także u Autorki umiejętność samodzielnego opracowania

postawionej tezy naukowej. Tym samym odpowiada wymogom stawianym rozprawie doktorskiej, tak pod względem merytorycznym jak i formalnym.

W świetle powyższego stawiam wniosek o przystąpienie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

A handwritten signature in blue ink, consisting of stylized, cursive letters. The signature is positioned above the printed name and role of the reviewer.

ks. dr hab. Krzysztof Mikołajczuk, prof. KUL

/recenzent/